

YKKED Ankara Şube Başkanı Alper Akçam

Sempozyum açılış konuşması

Değerli öğretmenlerim, sayın konuklarımız, sevgili öğrenciler...

Bugün burada Cumhuriyet tarihimizin en önemli kültür devrimcilerinden birisini, Hasan Âli Yücel'i anmak için toplandık.

Toplantının düzenlenmesi için bir araya gelen üç kurum ve kuruluş Cumhuriyet kurucu düşüncenin eğitimde ilke edindiği yöntem araştırmacı, özgürlükçü, çoğul bakış açılı tutumu da belli ölçüde yansıtmaktadır.

Hasan Âli Yücel, 3 Temmuz 1941 tarihinde Ankara Devlet Konservatuvarı'nda ilk mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada başka ülkelerden sanatçılara ait yapıtların Ankara'da seslendirilmelerine değinmektedir. *"Fakat o sözleri ve sesleri canlandıran biziz. Onun için Devlet Konservatuvarı'nın temsil ettiği piyesler, oynadığı operalar bizimdir, Türk'tür ve millîdir" (...)* Ben Doğu ve Batı diye bir fark görmüyorum. İnsan eseri, insan ruhunun iştihakları, kaygıları, korkuları zaman ve zemine göre değişse de özünde bir ayrılık varsa o, tutulan yol ve usüldendir. Garplı kafasının metoduyla duymasak şarklıda bu özü bulamazdık. Meselâ Mevlâna'nın *Fîhi mâ fîhi kitabını Goethe'nin Eckerman'la konuşmalar'ı gibi okuyorum. İkinciye okumaya alışsam, kim bilir birinciyi şimdikinden daha az başarı ile söktürebilirim"* demektedir Yücel. Batı'nın çözümleyici ve yenidendoğuşçu çoğul bakış açısının işlendiği Goethe metni, Yücel için bir Mevlana çözümleme yöntemi getirmiş gibidir.

Yaşar Nabi Nayır'a göre Hasan Âli Yücel, aklıyla Batı'da, gönlüyle Doğu'da bir düşünürdü. 1932 yılında yayınlanan yapıtları: *"Mevlana'nın Rubaileri"*, *"Goethe: Bir Dehanın Romanı"* ve *"Türk Edebiyatına Toplu Bakış"* adlarını taşır. Goethe ve

Mevlana'nın bir yeryüzü kültürü anlayışı ile davrandıklarını biliyoruz. Gothe bir "Weltliteratur" kavramı çerçevesinde düşünen bir yenedendoğuşçudur.

Hasan Âli Yücel'in rönesansçılığının, yenedendoğuşçuluğunun bir diğer somut göstergesi ise Klasik Antik Çağ'a gösterdiği ilgi, eğitim ve kültür politikalarında insanlığın ve özellikle de Anadolu'nun bu dönemlerine vurgu yapmasıdır. Genel olarak Batı dünyasında, "yenedendoğuş ya da bulgulaiş" (Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, s 67) olarak tanımlanan Rönesans'ta yeniden doğan ve bulgulanan, Orta Çağ öncesine ait çoğul kültürdür. Düşünsel anlamda klasik antikite ile bağın yeniden kurulması şeklinde de anlatılan Rönesans, kültürbilimci Mihail Bahtin'e göre de, Orta Çağ'ın yüzyılları boyunca tekil ve dinsel söylemli derebeylik kültürü altına sıkışmış, kendini ritüeller, oyunlar, sözlü anlatılarla, karnaval ya da şenliklerle yaşatmayı başarmış grotesk halk kültürünün "yenedendoğuşu" dur. Rönesansın bu grotesk halk kültürüne dayanan ayağında da Yücel'in Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri devrimci ruhunun oluşturulmasında çok büyük emekleri geçmiş büyük kültür devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç'un adları mutlaka anılmak durumundadır.

"Kemalist Tarih Tezi"ni "darbeci" bir tez olarak bulan ve Balkanlar'daki "Osmanlı varlığının olağandan uzun sürmesi" (s 326), "Osmanlılar neredeyse Avrupa'dan tamamıyla püskürtülmüşken" (s 45), "Aralık 1912'deki Londra Konferansı Türklerin Avrupa'dan neredeyse tamamen atılmalarını onayladı" (agy, s 38), gibi değerlendirmelerle, birçok yerde soyut ve yanlı olduğu kanısı uyandıran bir yaklaşım sergileyen Fransız tarihçi Etienne Copeaux'nun Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren tarih kitapları üzerinde yaptığı araştırma ilginç sonuçlar vermiştir... Copeaux'ya göre, 1931 yılında yazılmış tarih kitapları "sürpriz" bir şekilde "diğer gelişmelere karşı kapalı bir model oluşturmamakta" ve tamamı 500 sayfaya yaklaşan kitaplar içinde Türk tarihine ayrılmış bölüm yalnızca 78 sayfa olarak yer almaktadır. Copeaux, bu durumu tarih yazımcıların bir pasif direnişi olarak yorumlar! Oysa ki, o tarih kitapları, dönemin tarih çalışmalarını yürüten Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyelerinin kendilerince

yazılmış ve denetlenmiştir (Doç. Dr. Mustafa Oral, Türkiye’de Romantik Tarihçilik, s 287, 288). “Hegemonik Kemalizm” in sonraki “hümanist” döneminde ise Klasik Antik Çağ’a, Türk tarihine göre on kat, İslam tarihine göreyse üç kat fazla yer ayrılacaktır! (E. Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, s 117-119)

Klasik Antik Çağ’a, Türk tarihinin on, İslam tarihinin üç katı yer veren tarih kitapları, Türk-İslam sentezcisi Kafesoğlu’nun 1976 yılında yazdığı kitapla birlikte altüst edilecek; oranlar neredeyse tersine dönecektir. Bu tarih kitaplarına önsöz yazan zamanın Talim Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş, daha önceki tarih kitaplarını “milli hüviyet” te bulmayacak, “*ilmi muhtevası nispetinde bugünkü Türkiye’den daha küçük bir Türkiye’ye rıza göstermeyen bir anlayış ve anlatış bütünlüğü içinde, (...) eğitimimizi ‘milli’ hüviyetine kavuşturmak ve muhtevasını da kendi maksadıyla tertiplemiş bulunmakta*” olduklarını söyleyecektir (E. Copeaux, Türk Tarih Tezi’nden Türk-İslâm Sentezine, s 118). Bu kitaplarda toplam 500 sayfanın 300’den fazlası Türk tarihine ayrılmıştır. 1994’ten sonra terazi İslam tarihinden yana kayacaktır. Copeaux’ya göre 12 Eylül 1980 sonrası kültür ve eğitim politikalarını merkezi bir şekilde denetleyebilmek için kurulmuş Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu’na, Aydınlar Ocağı ve Türkiye gazetesinin “Türk-İslam sentezcisi” dünya görüşü egemendir. Bu dünya görüşü de Kemalizm içinde değerlendirilmemelidir: “*Son olarak da, entelijensiya’nın resmi ifade alanlarıyla Aydınlar Ocağı ve Türkiye gazetesi gibi, Kemalizm içinde yer almayan ideolojik akımlara bağlı özel kuruluşlar arasında ‘köprüler’ bulunmaktadır –altını biz çizdik-*.” (E. Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, s 121)

Bugün nasıl bir dünyada yaşıyoruz? Batı’da “kurtarılması ve yol gösterilmesi gereken barbar Doğu”, Doğu’da, dinsel esaslara göre “ahlaksız-kâfir ölçütler içinde yaşayan Batı” imgeleri, halkları oy davarına çevirmek için hem Batı’daki hem de Doğu’daki iktidarların kolayca kullanacakları düşünce sistemleri olarak kültürel alandaki yerlerini almışlardır. Şiddete karşı şiddet politikaları yapılandırılmakta ve iktidarlara payanda kılınmaktadır.

Türkiye otuzlu yılların ortasında evrensel bilgi birikimi ile kendi halk kültürünü yenedendoğuşa uğrattığı otuzlu yılların ortasında olgunlaşmaya başlayan ve kırklı yılların ortasına kadar süren kültürel uyanışını sürdebilmiş olsaydı bugün belki de tüm dünyanın düşünce sistemleri belki de bugünkünden çok farklı olacaktı.

Dönemler arasındaki ayrımları, ülkemizin ve içinde bulunduğumuz coğrafyanın bugün içinde bulunduğu oldukça karmaşık durumun insanlık dışı trajedilerin hangi kültürel temellere dayanmış olduğunu sonraki konuşmalar içinde bulabileceğinizi ummaktarız.

Saygılarımla...

HASAN ÂLİ YÜCEL'DEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜR POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti eğitim ve kültür tarihinde çok önemli bir yeri olan Hasan Âli Yücel hem bir aydınlanmacı, hem bir rönesansçı ve tümünün ötesinde hümanist bakış açısı her şeyin üstünde yer alan bir bilim ve kültür adamıydı. Yücel'in yeryüzünü bir ve büyük insanlık kültürü olarak gören insancıl bakış açısının üç önemli dayanağı vardır.

Bunlardan birincisi, evrensel bilgi ve kültürün, çözümlene yöntemlerinin, modern insanın bakış açısı olan Batı kaynaklı perspektifle, yüzlerce yıldır komşusu olduğumuz hatta Osmanlı saray kültürü ile içinde bulunuyor sayıldığımız Doğu klasiklerinin kendi kültürümüze kazandırılmasıdır. İkincisi yenedendoğuş ile bir kez daha gün ışığına çıkmış, Orta Çağ'ın karanlık dönemine son vermek için temel alınmış Klasik Antikçağ'a kültürde verilen önem, üçüncüsüyse, Anadolu kültürünün yenedendoğuşunu eylemsel bir biçimde yaşama geçirme ocakları olmuş Köy Enstitüleridir.

Yücel'in çevirilerin birinci basımında yer alan, ancak 60 sonrası basımlarda kaldırılan önsözü onun kültüre bakışını, hümanist bakış açısını çok açık bir şekilde ortaya koyar: *"Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar (...) Bunun içindir ki, bir milletin diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zeka ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır"* (Kemalizm, İletişim Yay., s 396)

Yücel hümanizması, bir yanıyla Mevlana'ya, Doğu tasavvuf kültürüne, bir yanıyla Anadolu ve Batı Klasik Antikçağına, bir yanıyla da mücadele arkadaşı Tonguç'un önderlik ettiği Köy Enstitüleri aracılığıyla Anadolu halk kültürüne uzanmıştır... Bir ve büyük insanlık kültürünü kendi kavrayış gücünün insancıl yasallığı içinde tanımlamaya çalışmış, imgelem özgürlüğüyle çeşitlendirme, özgün örneklerle

bezeme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bugün, yalnızca yurdumuzda değil, tüm yeryüzünde, insanlık kültürüne ait öğeler birbirine düşman kılınmaya çalışılırken, bu gerçekliği görebilme gücümüzün de biz hiç ayırımına varmadan günden güne azalmaktadır.

Yücel, yalnızca bir eğitimci, bir yönetici değil, aynı zamanda bir kültür devrimcisidir. Mantık ve felsefe kitapları yazarıdır. Bu kitaplar da birtakım yerlerden çevrilmiş, derlenmiş yapıtlar olmayıp Yücel'e özgü bulgu ve usyürütmelerle örülmüştür. Sözgelimi, 1926'da ilk kez yayınlanan "Surî ve Takbikî Mantık" adlı ders kitabında, tarihi "*mekânı zamanlaştıran ilim*" olarak tanımlamaktadır. Burada yalnızca biçimsel dizgeci, mantıkçı bir tutum değil, aynı zamanda özdeksel, ontolojik bir yaklaşım da söz konusudur. 1939 yılı basımı yapılan mantık kitabında da İbnî Haldun'u, "*Müslümanlık âleminde ilk olarak hikâyeci tarihten olgucu tarihe yükselip olayları nedensellik yönünden gören ilk tarihçi*" olarak tanımlar. İbn-Haldun'la ilgili bu yaklaşım Osmanlı çöküş döneminden başlayarak ilerici, devrimci kimi düşün adamlarının İslâm tarihindeki değerlere tersinden duruşlarının da sonucu olmuş gibidir.

150 yıl önce "Weltliteratur" kavramı çerçevesinde bir ve büyük dünya kültürü için adım atmaya çalışan Goethe' ya da geçmişteki kültürel birikimle geleceğin yapılanması arasında kurmak isteyen Ernst Bloch gibi aydınların sesleri işitilemiyor artık. Yeryüzü kendilerini ayrıcalıklı gören seçkinlik savındaki gelişmiş toplumlarla geride kalmış olmayı bir haklılık inancıyla örtme çabasındaki Doğu dogmatizminin çatışma alanına döndürüldü. Suçluluk psikozu ve haklılık saldırganlığının gerisindeki karanlıkların nasıl oluştuğunu sorgulama yetimizi de yitirmiş gibiyiz.

Batı'da "kurtarılması ve yol gösterilmesi gereken barbar Doğu", Doğu'da, dinsel esaslara göre "ahlaksız-kâfir ölçütler içinde yaşayan Batı" imgeleri, halkları oy davarına çevirmek için hem Batı'daki hem de Doğu'daki iktidarların kolayca kullanacakları düşünce sistemleri olarak kültürel alandaki yerlerini almışlardır.

Her iki bakış açısı da dogmaya, baştan kabule dayanır.

Yücel'in Anadolu ya da Türk hümanizması kavrayışının arkasında ne Batı karşısında duyulmuş geç kalmış olma bilincinin kışkırttığı bir aşağılanma geri çekilmesi, ne de Batı'ya karşı tepkisel bir öfke, tümünden bir karşı duruş vardır...

Türkiye Cumhuriyeti kurucu düşüncesinin önünü açtığı Anadolu yenedendoğuş hareketinin önemini ve değerini bugün bir kez daha çok açık bir biçimde görebiliyoruz. Anadolu Aydınlanması ya da bence çok daha doğru bir deyişle, yarım kalmış Anadolu Rönesansı Batı ve Doğu kültürlerinin bir ve büyük insanlık kültürü içinde birlikte varoluşlarına giden önemli bir yol ve köprüydü.

Yiteren yalnızca Türkiye değil, komşu coğrafyalar, hatta tüm yeryüzüdür.

Bugün yeryüzünü bir kültürler, inançlar savaş alanına çeviren, inançlar ve mikrokültürler üzerinden karşıtlıkları kışkırtan emperyal güçler, 1940'lı yılların ortasından sonra başlattıkları Mc Cartycilik ile kültürel saldırıları seferberliklerine yeni anlam oyutları kattılar. Şiddeti yaratan de şiddet ve öfke nedeniyle insanları yargılayanlar da onlar oldular. Yaşayarak gördü benim kuşağım... Yaktılar, yıktılar, anne karnında bebekleri şişlettiler, sonra da mağdur durumda olanları olayların nedeni olarak yargıladılar.

12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin çok açıkça 27 Mayıs'ın armağanı olan 1961 Anayasasını hedef aldıkları ve 1982 Anayasası ile o sosyal devletçi, sağlıktan siyasal örgütlenmeye birçok alandaki özgürlükçü ve dayanışmacı ögesini anayasadan çıkardıkları gerçeği ortada iken, daha on sekiz yaşını doldurmamış, bıyığı terlememiş gencecik insanları "Anayasayı tebdil tağyir ve ilgaya teşebbüs"ten idama mahkum edilmiş olmaları, tarihimizin en ironik gerçekliği olarak, alnımızın karası olarak ortada duruyor.

Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç bugün yaşıyor olsalardı, 12 Mart ve 12 Eylül faşist darbelerinin ilk yargılayacağı aydınlar olacaktı büyük olasılıkla.

12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra Anadolu hümanizmasının çok önemli bbir estetyenin, Yüksek Köy Enstitüsü eğitkeni Sabahattin Eyüboğlu gibi bir sanatçının,

yasadışı faaliyetlerde bulunmak ve gizli örgüt üyesi olmak nedeniyle tutuklanmış olması çok şeyler anlatmaktadır.

12 Eylül 1980'den sonra ülkemiz ve çevre coğrafyalar çok önemli değişimlere uğradı. Türkiye emperyalistler için çok önemli bir ülkedir. Kültürel sembol ve simgelerin yaşama sokulduğu, komşu coğrafyalar için bir yönetim merkezi, bir tür uçak gemisi olarak düşünülen bir alandır Anadolu...

12 Eylül 1980'den sonra, 12 Eylül sonrası Türkiye kültür ve eğitim politikalarına Devlet Planlama Teşkilatı kararı ve önerisi ile yön vermek üzere oluşmuş Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun Türk-İslam sentezcisi yöneticilerinin "*özel sohbetlerde Kemalizm'den kurtulabilseler mutlu olacaklarını*" söylemeleri (Etienne Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, s 88-89) süreç içinde birçok siyasi liderin ağızında açıktan Kemalizm karşıtlığına dönüşecektir. Bu kurumun yöneticileri Aydınlar Ocağı üyeleri, Türkiye gazetesi ve Yeni Forum dergisi yazarlarıdır... Bu dergi, kuruluş ve gazetenin tarihsel geçmişi içinde ünlü İlim Yayma Cemiyeti bulunmaktadır. 12 Eylül sonrasının kültür politikalarını yönlendiren adlar bu çevrelerden çıkmıştır (Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapan Turgut Özal, TRT Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş gibi adlar bu kökenden gelmektedir...)

Yeni Forum Yazarları arasında Aydınlar Ocağı kurucusu Aydın Yalçın'ın yanında CIA Türkiye İstasyon görevlileri Paul Henze ve Graham Fuller gibi adlar da vardır. Bu derginin 'nin çalışmalarında ve söyleminde de Atatürk'ün laiklik ilkesinin eskidiği, ulus devletlerin çözümsüz olduğu, Türkiye için coğrafi bir federasyonun gerekliliği, Türkiye'nin Türk ve İslam kimliğini kullanarak Orta Asya'ya doğru bölgesel güç olarak nüfuzunu genişletebileceği gibi öğeler öne çıkmaktadır (Paul B. Henze, "Türkiye 21. Yüzyıl'a Doğru", Graham E. Fuller, "Türkiye'nin Yeni Doğru Oryantasyonu", Westview Press/ A Rand Study, Boulder, San Fransisko, Oxford, 1993, aktaran Muzaffer İlhan Erdost, Küreselleşme ve Osmanlı "Millet" Makasında Türkiye, s 20).

Aydınlar Ocağı'nın ne kadar "sivil ve demokrat" olduğu, ilişkileriyle apaçık ortadadır. "Soğuk savaş döneminde hayli iş yapmış olan Aydınlar Ocağı'nın etkin kurucularından Prof. Aydın Yalçın 'Yeni Forum' dergisinin başyazarı idi ve 16-19 Eylül 1991'de Bodrum Yalıkavak'ta 'Club Monakus' adlı tatil sitesinde, Amerikan istihbaratçılarının ve uzmanlarının, Türk Dünyası temsilcilerinin, Türkiye entelektüellerinin, Türkiye medyasının, CIA destekli Hürriyet Radyosu'ndan (Radio Liberty) Amerikalı ve Türk yöneticilerin, daha sonradan liberal dernekler kuracak olanların katıldığı geniş, bazılarına göre bilimsel olan dört günlük bir toplantı düzenlendi.

ABD'liler, NED'in katkılarıyla gerçekleştirilen toplantıya, büyük önem verdiklerini hem kurumsal anlamda, hem de deneyim birikimi anlamında özgün delegasyonu gösterdiler. Tanınmış kişilerin başında 1980 öncesinin CIA İstanbul İstasyon Şefi olarak görev yapan Paul Bernard Henze ve CIA Orta Doğu-Uzak Doğu Uzmanı Graham Edmund Fuller geliyordu. Henze ve Fuller, toplantıya RAND şirketi adına katılıyorlardı." (Mustafa Yıldırım, Sivil Örümceğin Ağında, s 72)

Toplantıyı düzenleyenler arasında sayabileceğimiz NED' adlı örgütle ilgili ayrıntıları bilmekte yarar var. "1983 sonlarında ABD Kongresi'nin onayıyla NED (National Endowment for Democracy), yani Ulusal Demokrasi Fonu kuruldu. CIA emeklisi Ralph Mcgehee bu kuruluşun işlevini, deneyimli istihbaratçı söylemiyle şöyle yorumluyor: 'CIA'in ülkelerin kurtarılması operasyonlarında kullanılan birçok işlevinin NED'e transfer edilmesiyle Demokrasi için Ulusal Fon'un kullanımına gidildi. CIA'in örtülü eylemlerine ek olarak Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID) ve Birleşik Devletler İstihbarat Ajansı da (USIA) 'demokrasi yayma' operasyonlarında yer almaktadırlar.

Avrupa'da yerleşik ve çoğu Birleşik Devletler tarafından parayla beslenen hükümet-dışı örgütler de (NGO), doğrudan ya da dolaylı olarak, bu operasyonlarda yer alıyorlar. Bu tür örgütler ve ajanslar aşağı yukarı açıktaysalar da, CIA, hükümetleri destekleme ve yıkma gibi birinci rolü elinde bulundurmaktadır.'" (Mustafa Yıldırım, Sivil Örümceğin Ağında, s 25-26) Mustafa Yıldırım'ın aynı sayfada yer alan dipnotundan, emekli CIA Uzmanı

Ralph McGehee'nin güvenlik birimlerince yapılan çalışmalar sonunda 2000 yılından sonra yayınlarını durdurmak zorunda kalmış olduğunu öğreniyoruz.

Uğur Mumcu, "Yeni Forum" dergisinin ABD'den aldığı 50.000 Doların izini bulmuş, 1989'da yakalamıştı (agy, s 76).

"ABD Başkanı'nın onayından geçmiş olan rapordaki özgün açıklamaya göre; NED, Amerikan Türk Vakfı aracılığıyla, Ankara'daki forum şirketine, Türkiye'de demokrasi anlayışını geliştirmek, öteki İslam dünyası ülkelerine Türkiye'deki deneyimi yayın yoluyla iletmek için, Yeni Forum dergisinin dağıtımını yapmak; bir dizi kurs ve seminer düzenlemek; bir kitap yayınlamak üzere 50.000 Dolar tahsis etmiş." (Mustafa Yıldırım, Sivil Örumceğin Ağında, s 77)

Yeni Forum Dergisi yöneticisi Aydın Yalçın da ABD'den gelen paranın kamuoyunda tartışılması üzerine durumu yadsımamış, kırk yıldır totalarizme karşı mücadele ettiklerini, böylesi yardımlaşmaların demokrasi çabaları için gerekli olduğunu bildirmiştir.

ABD'nin CIA koşutu çalışan "demokrasi ihraççı" örgütü NED'in, ABD'li milyarder Soros'un -ara örgütler ve aşamalar kullanarak ya da açıktan- destek verdikleri TOSAV, TASEV, TESEV gibi örgütler, yaptıkları toplantılar, destekledikleri yayınlar ve aydınlar aracılığıyla Kemalizm ve ulusalcı düşüncüyü düşün yaşamının ana sorunsalları durumuna getirmeyi başaracaklardır...

1990'ların ortasından başlayarak da bir ucu direkt ABD Başkanı'na bağlı Dış Ülkelerde Din Hürriyeti Danışma Komitesi (ACRFA) devreye girecek, ABD kökenli bu çok sivil örgütler aracılığıyla Türkiye'de bir sivil demokrasi kurulabilmesi için önemli açılımlar gerçekleştirilecektir. ABD köken ve kontrollü NGO (Non Government Organization) -Türkçesi STK (Sivil Toplum Kuruluşları)- örgütler aracılığıyla ülke kültürel yaşamı yönlendirilmeye başlanacaktır. Adı geçen vakıf ve diğer örgütlerin düzenlediği toplantılarda aralarında zamanın hem SHP'li, DSP'li,

hatta MHP'li politikacılar, çok değişik kesimlerden politik adlar, bakan düzeyinde yöneticiler de yer alacaklardır.

Kültürler, inançlar çatışmasının arkasındaki tek güç ABD emperyalizmi değil elbet. Geçtiğimiz yıl Almanya'da Türklere ve Müslümanlar'a yönelik birçok kundaklama eylemi gerçekleştirildi. O tarihten biraz daha geriye gittiğimizde ilginç bulgular çıkacaktır karşımıza. Papa 16. Benedik'in papa olmadan önce Kardinal Ratzinger ünvanıyla verdiği söylevleri içeren, Türkleri Avrupalı yaşam içinde görmeye şiddetle karşı çıkan yapıtları Almanya'da Harry Potter'i de geçerek en çok satan kitaplar listesinin başına oturmuştu. Joseph Cardinal Ratzinger'in **Bavyera Eyaleti Berlin Temsilciliği**'nce düzenlenen "**Avrupa Üzerine Konuşmalar**" etkinliğinde yaptığı konuşmaya dayanan "*Avrupa, Geçmişteki, Şimdiki ve Gelecekteki Düşünsel Kökleri*" adlı yazısı önemli konulara vurgu yapmaktadır. Papa'ya göre, oldu olası ilerleme düşüncesine karşı olan Türk ve İslam düşüncesinin Avrupa Birliği'nde yeri olamaz... Papa, yazısında Avrupa kimliğinin oluşmasında 1789 Fransız Devrimi'ne de değinir.

Onur Bilge Kula, *Avrupa Kimliği ve Türkiye* adlı yapıtında Papa'nın yazısı üzerine önemli değerlendirmeler yapmaktadır. "*Düşünsel bakımdan Fransız Devrimi, 'tarihin ve devletin varlığının kutsallık anlayışı açısından yorumlanmasının' reddi demektir (küçük tırnak içindeki alıntılar Papa'nın kendisine ait olanlardır –bizim notumuz-). Artık tarih, daha önce var olan 'biçimlendirici Tanrı düşüncesinden' kurtulmuştur. O andan itibaren devlete 'salt laik (seküler)' düşünce açısından bakılmıştır; devlet, 'akılcılık (rasyonalite) ve yurttaş istenci' ilkelerine dayandırılmıştır. Böylece 'tarihte ilk kez tanrısal güvenceyi ve siyasal alanın tanrısal belirlenimi düşüncesini bir yana bırakan seküler devlet' olmuştur. Tanrı, 'ortak istenç oluşumunun kamusal alanına ait olmayan bireysel bir iş' olarak görülmüştür. Artık, 'Tanrı ve O'nun istenci kamusal bakımdan önemli olmaktan çıkmıştır.'*

Papa'nın, böyle demesine karşın, sıkça 'saldırgan sekülerizm kültüründen' ve 'Tanrı'yı kamusal alandan kovan bir sekülerizmden sakınılması gerektiğinden' söz etmesi, dinsel

özgürlükle sınırlı bir laiklik anlayışına sahip olduğunu göstermektedir.” (Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, s 100-101)

Fransız Devrimi’nde yaşam bulmuş günlük yaşamın dinden arındırılması uygulamasının, kaynağında İbn-i Rüş’ün din ve bilgiyi ayıran “ikili hakikat” kavramından esinlenmiş olduğu gerçeğini unutmuş görünen Batılı Şarkiyatçı düşünce, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin ana ilkelerinden birini oluşturmuş siyasal sekülerizmi ve buna yönelik “laiklik” uygulamalarını bir İslam ülkesine yakıştıramamaktadırlar...

“Ülkemizin AB’ye girmesine açıkça karşı çıkan Ratzinger, zenginlik kaybı ve kültürün, ekonomi lehine ortadan kaybolacağını ve Türkiye’nin, Avrupa yerine, komşusu olan Arap ülkeleriyle yaklaşması gerektiğini söylemişti.” (27 Kasım 2006, TGRT Haber)

Kanımca, bir kültürler, inançlar çatışmasına sahne olacağı çok açıkça belli olan 21. yüzyılın geleceğini haber veren önemli bir yapıt vardı: Edward Said’in “Şarkiyatçılık” adlı yapıtı...

“Şarkiyatçılık”ta Napolyon’dan söz eder Said. 2 Temmuz 1798 günü Mısır’ı işgal için İskenderiye’ye çıkmış Napolyon’un Mısırlılar’a söylediği “*nous sommes les vrais Musulmans*” (biz gerçek Müslümanlarız) sözünde dile gelmiş yöntem, 1996 yılında doğrudan ABD Başkanı’na bağlı ACRFA (*Advisory Committee on Religious Freedom Abroad / Dış Ülkelerde Din Hürriyeti Danışma Komitesi*) elemanları tarafından üstlenilmiş bulunmaktadır. Ülkemizde günümüzdeki birçok kültürel tartışmanın, hatta yargı alanına uzanmış karmaşanın arkasında bu ve benzeri örgütlenmeler, bu örgütlenmelerin Türkiye’de dağıtılmasını sağladığı gazeteler, düzenlediği sempozyumlar bulunmaktadır. CIA ile ilişkili olduğu bilinen Georgetown Üniversitesi’ndeki “Turkish Studies” bölümü, ABD hükümetinin, Dış Ülkeler Din Hürriyeti Danışma Komitesi-ACRFA’ya Türkiye’ye yönelik politikalarda yol gösteriyor olmalıdır. 1990’ların ortasından başlayarak, politik çalışmalarında dini öğeleri kullanan çok bilindik adlar için burada geniş programlar yapmıştır. Bu bölümün yakın yıllara kadar başında bulunan kişi, şu anda Sabancı Üniversitesi’nde

öğretim görevlisidir. İstanbul'daki büyük özel üniversitelerin ve vakıf üniversitelerinin kadro ve koridorlarında; bir ayağı ABD'de, bir ayağı büyük finans şirketlerinin yüksek ücretli temsilciliğinde, bir ayağı televizyon kanallarında "sivil demokrasi" dersleri veren bu tür öğretim görevlileri cirit atmaktadırlar.

12 Eylül sürecinin yol açtığı bir diğer kültürel değişim de, edebiyat alanında halk yaşam ve inceleme alanıyla koşutluklar kurmuş kimi yapıtların "köy romanı" yaftası ile edebiyat alanı dışına atılmış olmalarıdır. Bu tür yapıtlar, Batı Rönesansı'nda yenileşme ve değişim için temel oluşturmuş "grotesk halk kültürü"nü üst kültürel yapıya ve edebiyat ortamına taşıyan yapıtlardı. Bizdeki seçkin bir kesimin halk kültürüne gösterdikleri değersizleştirici, kuru ve yavan tavır, Batı'da Rönesans edebiyatının kurucusu sayılan Rabelais romanına, klasizmin ve Aydınlanma düşüncesinin takındığı tavrın bir yinelemesi gibidir.

Ülkemizdeki kültür ortamının belirlenmesinde, toplumsal yargıların oluşmasında yalnızca emperyalist odakların, açık-gizli servislerinin ve örgütlerinin çalışmaları değil, kendi aydınlarımızın etkinlikleri de belirleyici olmaktadır. Arkalarında herhangi bir somut örgüt bağlantısı bulunmayan, çoğulcu, demokrat görünüşle birçok aydınımızın Cumhuriyet kurucu düşüncesine ve 1946 öncesi etkin olan devrimci tutuma bakış açıları ilginç içerikler barındırmaktadır. Orhan Koçak, Hasan Ali Yücel'in Ankara Devlet Konservatuvarı'nda yaptığı 1941 tarihli konuşmada söylediklerini Batı karşısında bir "ego ile ego ideali arasındaki çifte yansıtma" olarak değerlendirir. Yücel, *"Fakat o sözleri ve sesleri canlandıran biziz. Onun için Devlet Konservatuvarı'nın temsil ettiği piyesler, oynadığı operalar bizimdir, Türk'tür ve millîdir"* demişti. *"Ben Doğu ve Batı diye bir ayırım görmüyorum. İnsan eseri, insan ruhunun iştiyakları, kayguları, korkuları zaman ve zemine göre değişse de özünde bir ayrılık varsa o, tutulan yol ve usüldendir. Garplı kafasının metoduyla duymasak şarklıda bu özü bulamazdık. Meselâ Mevlâna'nın Fîhi mâ fîhi kitabını Goethe'nin Eckerman'la konuşmalar'ı gibi okuyorum. İkinciye okumaya alışmasam, kim bilir birinciye şimdikinden daha az başarı ile söktürebilirim"* demektedir Yücel. Batı'nın

çözümleyici ve yenedendoğuşçu çoğul bakış açısının işlendiği metin, Yücel için bir Mevlana çözümleme yöntemi getirmiş gibidir. Hasan Bülent Kahraman, Yücel'in bu tutumunu, Batı karşısındaki "içselleştirilmiş Oryantalizm" in bir belirtisi olarak görmüştü...

DP yılları, Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri için meclis kürsülerinden mahkeme salonlarına kadar saldırı odağı olma, aşağılanma yıllarıdır. Edebiyat eleştirmenimiz Orhan Koçak bu dönemi, "kültür ve sanata özerklik tanıyan, kendiliğinden oluşumların önündeki bazı engelleri kaldıran dönem" olarak tanımlamaktadır.

Hasan Âli Yücel döneminde yayınlanan klasikler arasındaki "Şark-İslam" klasiklerinin gösteriş olsun diye serpiştirildiğini söyleyen Beşir Ayvazoğlu, hümanist düşünürlerimizin Mevlâna'yı asıl hüviyetinden soyutladıklarını, "dinî" kimliğini görmezden geldiğini söylerken Orhan Koçak da bu noktayı önemli bulmaktadır (Kemalizm, s 396).

Hasan Bülent Kahraman, Yücel'in önderlik ettiği Türk hümanizmi ve Sabahattin Eyüboğlu'nun çevresinde oluşmuş "Mavi Anadoluçuluk" akımlarını "gizli Oryantalizm" olarak değerlendirmektedir. Kahraman'a göre, "*Kemalizm Batı'ya soyut bir hedef olarak belirlemekle bile yetinmez, bütün bir toplumu o hedefi ele geçirmek üzere örgütlemeye başlar*". (H. B. Kahraman, "İçselleştirilmiş Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm", Doğu Batı dergisi, sayı 20, s 161) "*İşi de zamana yaymaktan kaçınır. Örneğin hukuk sisteminin insanı zaman içinde yeniden şekillendirmesini istemez. Doğrudan müdahalelerle insanı 'ideolojik' olarak da -ve bir çırpıda- dönüştürmeye koyulur.*" (agy, s 161) Doğrudan olmayan, bir sürece ısmarlanmış şekillendirmenin nasıl olabileceği doğrusu merak konusudur. Şeriata uygun dört eşli, "imam nikâhlı" evlenme yerine "medeni hukuk" un geçirilmesi için, alınabilecek kadın sayısının önce ikiye düşürülmesi mi denenmeliydi? Ya da yasa çıkarılmalı ama yürütme uygulamayı sümen altında mı tutmalıydı? Yargı, yasaya aykırı uygulamaları görmezden mi gelmeliydi?

Kemalizm'in "Batı'nın ele geçirilmesi" amacı doğrultusunda örgütlenmesinin hedefi halkın, yani kendi halkının "ele geçirilmesi" dir; Kahraman böyle düşünür.

"Oryantalizm"i, Edward Said'in yaptığı gibi Gramsci ve Foucault'nun, "iktidar", "hegemonya" gibi kavramlarını kullanarak oluşturulmuş belirli genel kanılar sistemi çevresinde, Şark'ın bir sömürge ve egemenlik alanı olarak yeniden kurgulanması olarak tanımlar ve Kemalizm'in "*İçselleştirilmiş Açık ve Gizli Oryantalizm*" çabalarını çözümlenmeye geçer. Dünya egemeni kapitalist Batı'nın özellikle de emperyalizm çağında her türlü ekonomik ve kültürel olanağı kullanarak, çeşitli üniversiteler, enstitüler, açık ve gizli örgütler, milyon dolarlık programlarla uygulamaya koyduğu, dinsel inançlar sistemi içerisinde eli kolu bağlanmış bir Şark oluşturma politikası ile, ölüsünü saracak kefen bulamayan, çayına katacak şekerden, hatta sofrasında yiyecek ekmekten yoksun, müthiş bir iktidar karmaşası yaşamakta olan (Mustafa Kemal'i Selanikli olduğu için Meclis'ten dışlama çabalarıyla, cephede henüz ölüm kalım savaşı sürerken Meclis'in aldığı 476 yeni medrese açma kararıyla, sonraki yıllarda da bakanını dinlememe özerkliği verilmiş Talim Terbiye'lerle – Mustafa Necati'nin karma eğitim önerisini kendi kurduğu Talim Terbiye Kurulu kabul etmemiştir-), Kurtuluş Savaşı'nı dişıyla tırnağıyla kazanmış bir ülkenin bin türlü olumsuzluk ve zorunluluklar içinde el yordamıyla kurmaya çalıştığı bir politikanın aynı terazide tartılıyor olması aydınımızın adalet duygusunun da göstergesi olmalıdır.

Kahraman'a göre, Avrupa'nın hemen her alanda "ithal edildiği" yıllarda, bir yandan "açık ve keskin" Oryantalizm yapılırken bir yandan da Oksidentalizm (kabaca, Batı'yı sömürgecilik döneminde topraklarını istila edip kaynaklarını sömüren, kendilerini efendi, ele geçirdikleri topraklar üzerindeki halkı ise köle, hizmetli kılan tahakküm edici ve kötü bir güç olarak gören Doğu düşüncesi) ile Batı karşıtı politikalar üretilmektedir. Kahraman, "*Çünkü bu anlayış bir yandan şiddetli bir Batı karşıtlığını içermekte fakat onunla eş zamanlı olarak yoğun bir Batı yandaşlığını*

benimsemektedir." (H. B. Kahraman, Doğu Batı, sayı 20, s 168) diyerek dönem politikalarını hem Oryantalist, hem Oksidental yönelimler içinde bulur...

Kahraman'ın çelişkili bulduğu bu politika, Niyazi Berkes'e göre en tutarlı Batılılaşma politikası olarak değerlendirilecektir.

Batı-Doğu karşılaştırması, kültürel yapıtlarımızın, tarih incelemelerinin, toplumbilimci çalışmaların çok kullandığı, çoğunlukla da nereye çeksen oraya gidecek açılımlar içeren bir metafor görevi görüyor gibidir. Bu kavramsal tartışmalar içinde Oğuz Atay'ın "Batı değerlendirir, biz severiz" yaklaşımı belki de Hasan Âli Yücel'e yönelmiş eleştiriler karşısında en çok uyabilecek bir anlamlandırma olarak görülebilir. Atay, Batı'nın değerlendirmesinde soğukkanlı bir bilirkişi tavrı bulur. "Soğukkanlı bir bilirkişi tavrıyla canıma okuyacaklar" der Tutunamayanlar'ın kahramanı Selim Işık'ın ağzından. Şimdi de kimi çokbilmiş aydınlarımız, soğukkanlı bir bilirkişi tarzıyla Cumhuriyet'in insancıl ve bilimcil çabalarının canına okumaya çalışmaktadırlar sanki.

Doğu toplumlarını "düşünce üretmeyen dil" ile "arızalı" bulan H. B. Kahraman, 80'li ve 90'lı yıllar sonrasını daha önce sömürgecilik yaşamamış olduğunu iddia ettiği Türkiye'nin art-sömürgeci (post-kolonyal) dönemi olarak tanımlar (agy, s 149). Bu dönem, "Türkiye'de merkezi otoritenin devlet kökenli paradigmasının sarsılmasına yol açmış, bu da tekil (monistic) kültür anlayışının parçalanarak çoğulcu (pluralistic) bir yapının öne çıkmasına olanak vermiştir. (...) Kültürel yapı devletin tercihini aşacak biçimde coğrafya ve yerellikle bütünleşmiştir." (H. B. Kahraman, Doğu Batı, 9. sayı, s 150) Bu "coğrafyayla bütünleşme" terimini pek anlayamadık ama yerellikle bütünleşme dediği şey belirli yaşam kalıplarının, çok uzaklardaki odaklarda kotarılan kimi sembol ve simgelerin, giyiniş biçimlerinin en uzak köylere kadar uzanması olabilir. Ama bu "yerellik ve coğrafyayla bütünleşme"nin içinde, kültürümüze ait oyunlar, ritüeller birer ikişer ortadan kalkmış, kız-erkek birlikte eğlenilen köy düğünlerinde de kadınlar ayrı bir alanda eğlenmeye zorlanır olmuş, Ankara'nın doğusundaki tüm yerleşim birimlerindeki toplantılarda haremlik-selamlık uygulamaları başlatılmış,

daha yirmi otuz yıl öncesine kadar Anadolu'daki tüm kültürlerin birlikte kutladığı ve mevsimsel bir "kış yarılama töreni", bir insanlık geleneği olan yılbaşı, bir Hıristiyan bayramı olarak dışlanmaya başlanmış, daha birçok benzer gelişme yaşanmış olsa da, bunlar Kahraman'ımızı ilgilendirmemektedir. *"Daha önceki dönemde 'kültürden kimliğe' giden bir güzergâh izlenirken bu kez 'kimlikten kültüre' yönelen bir yörünge kabul edilmektedir."* (H. B. Kahraman, Doğu Batı, Sayı 9, s 150)

Kahraman'ımız, televizyon, internet ve iletişim olanaklarının en uzak bireyin en küçük beyin hücrelerine ulaşmayı başardığı, kültür üzerine binlerce kilometre ötede "Turkish Studies"li, Orta Doğu araştırma merkezli programlar hazırlandığı bir çağda, anti-emperyalist, halkçı-devrimci tutum olmadan "kimlikten kültüre" gidilebileceğini sanacak kadar safdilli ya da "Şarkiyatçı önyargılı"dır.

H. B. Kahraman'a göre, *'kimlikten kültüre' yönelen bir yörünge kabul edilmekte* olan 80'li, 90'lı yıllarda, günümüze kadar süren başka çok önemli olaylar da vardır. Bu "yörünge"nin içinde, 12 Eylül faşizmini izleyerek çığ gibi büyüyen, her polis karakoluna, her okula, her kahvehaneye, Anadolu'nun dört bir yönünde, neredeyse çarşıdaki her dükkâna, her apartman kapısına kadar bedava ulaştırılan, en hafiye pozunda gezen savcımız tarafından bile kaynağının sorulması akıl edilememiş, sorgulanması bir tabu gibi görülmüş, olayları örtülü cemmat mantığı ile çözümleyerek Doğu'dan Batı'ya Anadolu'daki tüm özgür ve seküler düşüncüyü kökünden kazımaya yönelmiş yüzbinlerce gazetenin varlığı da yer almaktadır. Bedava dağıtılan gazetelerle, belirli giyinme ve ibadet koşulları içinde yaşamaları karşılığında toplumun geleceği olan yüzbinlerce öğrencinin barındırıldığı tarikat yurtları, evleri ile "kimlikten kültür" oluşturulmaktadır...

Bir dergi yazısında belki de biraz ölçüyü kaçırarak "demokratik dangalaklık" olarak nitelendirdiğim bu tutum, günümüz aydınlarının birçoğunun tutulmuş olduğu ortak bir hastalık gibidir...

Saygılarımla...